

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФАКУЛТЕТА БЕЗБЕДНОСТИ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Факултета безбедности Универзитета у Београду бр. 317/6 од 25.05.2023. године, именована је Комисија за оцену докторске дисертације кандидаткиње Јелене Ч. Тесаревић под насловом „Еколошки криминалитет као облик угрожавања безбедности животне средине у Републици Србији”, у саставу: проф. др Јасмина Гачић, Факултет безбедности, проф. др Александра Илић, Факултет безбедности, доц. др Дејан Радовић, Факултет безбедности и др Мирољуб Милинчић, редовни професор Географског факултета Универзитета у Београду. Након што је прегледала и извршила оцену достављене докторске дисертације, Комисија Наставно-научном већу Факултета безбедности Универзитета у Београду подноси следећи:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату

Јелена (Раковић) Тесаревић рођена је 09.02.1984. године у Београду. Основну (1999) и средњу (2003), Прву економску, школу завршила је у Београду. Школске 2003/04. године уписује студијски програм основних академских студија на Факултету безбедности (тадашњи Факултет цивилне одбране) Универзитета у Београду. Дипломирала је школске 2007/08. године као студент генерације Факултета безбедности са просечном оценом 9,58 (смер – Цивилна заштита и заштита животне средине). Мастер студије на Факултету безбедности (смер – Безбедност) завршила је 2011. године са просечном оценом 9,43. У досадашњем раду на Факултету безбедности од школске 2010/11. године била је ангажована као демонстратор у настави, затим у 2013/2014. години као сарадник у настави, а од школске 2014/15. радила је као асистент на Катедри студија управљања ванредним ситуацијама и за еколошку безбедност (односно Катедри студија цивилне заштите и заштите животне средине). Учествовала је у организацији и реализацији пројеката при неколико невладиних организација и удружења грађана. Похађала је и била учесник више стручних обука, семинара и конференција у области безбедности и управљања ванредним ситуацијама. Аутор је научних радова у области безбедности животне средине, еколошке безбедности и ванредних ситуација.

1.1. Библиографија

[M14] Рад у тематском зборнику међународног значаја

Gačić J., Jakovljević V., Raković J. (2014). The Integrated Prevention and Control of Industrial Pollution of the Environment in the Republic of Serbia. In D. Čaleta & M. Vršec & B. Ivanc (Eds.), *Corporate Security – Open Dilemmas in the Modern Information Society* (pp.117-131). Ljubljana, ICS Institute for Corporate Security Studies

Rakovic, J., Stojanovic, G., (2015). Role and capacities of local community in environmental security – on example of polluted drinking water in municipality of Užice. In: *Twenty Years of Human Security: Theoretical Foundations and Practical Applications*. (375-385). Belgrade: University of Belgrade – Faculty of Security Studies

Ćesarević, J. (2021) Linkage between sustainable development, environmental security and water security. In E. Stojić Karanović & K. Ristić (Eds.), *Perspectives of sustainable development, climate change and health: globally and locally (-)Belgrade*, International Scientific Forum „Danube – River of Cooperation”)

Ćesarević, J. (2022) Environmental crime as one of the threats to environmental security. In E. Stojić Karanović & K. Ristić (Eds.), *Perspectives of sustainable development and security: globally and locally : thematic compendium* (136-150). Belgrade, International Scientific Forum „Danube – River of Cooperation”

[M33] Рад са међународног научног скупа објављен у целини

Gačić J., Bošković M., Raković J. (2013). Possibilities of the Republic Serbia for Reducing Vulnerability to Natural Hazards. (Ed. M. Radovanović). *Journal of the Geographical Institute „Jovan Cvijić. SASA, Special issue*. (195-212). Beograd: Geographical Institute „Jovan Cvijić”

[M34] Саопштење са међународног скупа штампано у изводу

Panić, M. Gačić, J. Ćesarević, J. (2018). Climate changes and natural disasters. U M. Komatina, D. Nonić, B. Jovančičević (Eds.), *Sustainable development and climate change: connecting research, education, policy and practice*. (pp.153) Belgrade, HumboltClub Serbia, University of Belgrade - Faculty of Forestry

Ćesarević, J., & T Lunić, T. (2019). The place and role of civil society organizations in emergency situations. U L. Jovanović, V. Ermakov (Eds.), *International scientific conference effects of natural and technological disasters on environment and economy book of abstracts*. (pp.189) Belgrade, Naučno-stručno društvo za zaštitu životne sredine Srbije „ECOLOGICA”

[M51] Рад у врхунском часопису националног значаја

Gačić, J., & Ćesarević, J. (2021). Education for Sustainable Development and Ecological Security– New Perspectives in Security Culture. *KULTURA POLISA*, 18(1), 97-113.

[M52] Рад у истакнутом часопису националног значаја

Lunić, T., & Ćesarević, J. (2018). The environmental dimension of the use of GMOs. *Ecologica*, 25(92), 918-922.

[M53] Рад у националном часопису

Раковић, Ј., & Јаковљевић, В. (2011). Просторно и урбанистичко планирање у функцији заштите од пожара у урбаним срединама. *Годишњак Факултета безбедности*, 227-240.

Раковић, Ј., Карабасил, Н., Павлићевић, Н., Димитријевић, М., & Балтић, М. (2013). Примена и провера система безбедности хране. *Годишњак Факултета безбедности*, 183-190.

[M54] Рад у домаћем научном часопису који се први пут категоризује

Lunić, T. A., & Ćesarević, J. Č. (2020). Theological approach to environmental issue. *Napredak-časopis za političku teoriju i praksu*, 1(3), 115-130.

[M63] Рад са научног скупа националног значаја објављен у целини

Ћесаревић, Ј., & Лунић, Т. (2017). Безбедност животне средине и одрживи развој у локалној заједници. У Љ. Танасијевић (ур.), *Еколошка безбедност и заштита на раду*. (стр.25-31). Београд: Удружење кластер комора за заштиту животне средине

Ćesarević, J. (2018). Bezbednost životne sredine i racionalni загађивачи. У Љ. Tanasijević (ur.) *4. savetovanje sa međunarodnim učešćem, opasan industrijski otpad, tretman industrijskih otpadnih voda i komunalni otpad*. (str. 9-16). Beograd: Udruženje klaster komora za zaštitu životne sredine.

Ćesarević, J. (2019). Socijalna dimenzija ekološke bezbednosti NIMBY sindrom. У Љ. Tanasijević (ur.) *5. savetovanje sa međunarodnim učešćem, opasan industrijski otpad, tretman industrijskih otpadnih voda i komunalni otpad*. (str. 8-13). Beograd: Udruženje klaster komora za zaštitu životne sredine

2. Основни подаци о докторској дисертацији

Одлуком Универзитета у Београду – Већа научних области правно-економских наука од 05. јуна 2018. године дата је сагласност за израду докторске дисертације под називом „Еколошки криминалитет као облик угрожавања безбедности животне средине у Републици Србији” кандидаткиње Јелене Ћесаревић.

Дисертација је технички уподобљена са Упутством о облику и садржају докторске дисертације која се брани на Универзитету у Београду, а које је у примени од 2019. године. Написана је на српском језику, ћириличним писмом, фонтом Times New Roman 12, са проредом 1 и маргинама 20 mm. Дисертација садржи насловну страну на српском и енглеском језику, страну са подацима о ментору и члановима комисије на српском језику, страну са подацима о докторској дисертацији на српском и енглеском језику, 2 стране садржаја, страну са списком најважнијих скраћеница, табела и фигура, основни текст подељен на осам целина, 18 страна са списком коришћене литературе, 18 страна прилога, биографију на једној страни, изјаву о ауторству, изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада и изјаву о коришћењу (укупно четири странице). Истраживачку грађу која је коришћена при изради докторске дисертације чине монографије, уџбеници, зборници радова, приручници, чланци, студије/извештаји, релевантни правни акти, статистички извештаји, интернет извори и други извори (укупно 228 библиографских јединица). Садржи шест табела и 42 фигуре у основном тексту, док је у прилозима дато још 35 табела. Дисертација у погледу форме и садржаја испуњава техничке услове које је прописао Универзитет у Београду.

Докторска дисертација је подељена на следеће целине:

1. Увод (два поглавља),
2. Етиологија и феноменологија безбедности животне средине (три поглавља),
3. Етиологија и феноменологија угрожавања безбедности животне средине (два поглавља),
4. Еколошки криминалитет (три поглавља),
5. Кривична дела против животне средине на међународном нивоу (пет поглавља),
6. Кривична дела против животне средине у Републици Србији (шест поглавља),
7. Емпиријско истраживање, презентација резултата и дискусија
8. Закључак

2.1. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације кандидаткиње Јелене Ћесаревић јесте еколошки криминалитет у Републици Србији као облик угрожавања безбедности животне средине. У ту сврху кандидаткиња је прикупила и анализирала доступну литературу у области безбедности животне средине и еколошког криминалитета, затим приказала обим и динамику кривичних дела против животне средине садржаних у глави XXIV Кривичног законика и њихов утицај на безбедност животне средине Републике Србије. За временски обухват овог истраживања кандидаткиња је узела опсег од 15 година, при чему је полазна година 2006. односно година када је на снагу ступио Кривични законик у ком су кривична дела против животне средине нормирана члановима од 260 до 277.

Ради темељније анализе кандидаткиња предмет истраживања дели у три целине. Целина један се односи на појмовно одређење безбедности животне средине с обзиром на уочене недостатке у постојећој литератури у којој одређење безбедности животне средине није јединствено, јер као што се у дисертацији истиче, иако су се многи теоретичари бавили истраживањима и питањем културе безбедности, између осталог и безбедности животне средине, још увек није потпуно дефинисан овај феномен. Кандидаткиња указује на то да свака од понуђених дефиниција или ставова о њој садржи елементе који доприносе стварању што целовитије слике о овој појави (безбедности животне средине), њеном значају и последицама које различити варијетети нарушавања животне средине изазивају. Поред напред наведеног, у другој целини је приказала облике угрожавања безбедности животне средине, док је у трећој целини (која је уједно и тежишни део ове дисертације) приказан обим и динамика кривичних дела против животне средине у Републици Србији, затим који су то закони који се баве овом тематиком, које су реакције друштва према прекршиоцима закона у области животне средине, као и који облици и начини превенције еколошког криминалитета би били сврсисходни за наше друштво и животну средину. Посебно је потребно истаћи садржајно емпиријско истраживање кандидаткиње о еколошком криминалитету у Републици Србији и његовој релацији са појединачним компонентама безбедности животне средине.

Циљеви и сврха истраживања

Истраживање има за циљ испитати и анализирати еколошки криминалитет као облик угрожавања безбедности животне средине у Републици Србији. Посебно, ова дисертација описује и анализира проблеме у вези са појединачним облицима еколошког криминалитета и њихове везе са безбедности животне средине. Неоспорно је да је кандидаткиња у дисертацији научном дескрипцијом, али исто тако и извршеном научном класификацијом и типологијом продубљује сазнања на пољу еколошког криминалитета и безбедности животне средине, те тако испуњава један од постављених циљева. На основу резултата добијених истраживањем постојећег стања и међусобног односа испитиваних феномена (безбедност животне средине и еколошки криминалитет) потпуније и објективније је сагледана веза безбедности животне средине и еколошког криминалитета као облика угрожавања исте у Републици Србији. Теоријска основа је заснована на доступним националним изворима и страним научним радовима и искуствима.

Како би остварила специфичне циљеве истраживања, кандидаткиња је на следећи начин базирала истраживање: а) дескрипција безбедности животне средине, еволуцији безбедности животне средине као и њених основних облика угрожавања (на основу научних радова); б) анализа развоја и промена феноменолошких облика еколошког криминалитета (на основу научних радова и анализе извора статистичких података); в) анализа динамике кривичних дела за злочине против животне средине у периоду од 2006. до 2020. године и упоређивање броја пријављених, оптужених и осуђених за злочине против животне средине у истом периоду (анализа извора статистичких података); г) ставови експерата који се у свом раду сусрећу са

питањима везаним за еколошки криминалитет и безбедност животне средине (на основу извршеног истраживања уз коришћење анкетног упитника).

2.2. Основне хипотезе – истраживачка питања од којих се полазило у истраживању

Истраживачка питања

У складу са дефинисаним предметом и циљевима, кандидаткиња је формирала четири групе истраживачких питања. Прва група се односи на безбедност животне средине и заснива се на прегледу постојеће литературе, док се преостале групе (од друге до четврте) истраживачких питања односе преваходно на еколошки криминалитет (кривична дела против животне средине).

- 1) Које су то основне одлике безбедности животне средине и који су то основни облици угрожавања безбедности животне средине?
- 2) Које су основне карактеристике и појавни облици еколошког криминалитета? Која су то кривична дела против животне средине на међународном нивоу?
- 3) Да ли постоји неки посебан закон као одговор на девијантно понашање против животне средине у Републици Србији? Која су најчешћа кривична дела против животне средине у Републици Србији?
- 4) Да ли се кривична дела против животне средине (еколошки криминалитет) идентификују као облик угрожавања безбедности животне средине у Републици Србији? Која кривична дела против животне средине највише/најмање угрожавају безбедност животне средине у Републици Србији?

2.3. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација се састоји из осам поглавља: Увод; Етиологија и феноменологија безбедности животне средине; Етиологија и феноменологија угрожавања безбедности животне средине; Еколошки криминалитет; Кривична дела против животне средине на међународном нивоу; Кривична дела против животне средине у Републици Србији; Емпиријско истраживање, презентација резултата и дискусија; Закључак.

Кандидаткиња у *уводу* дефинише проблем и предмет истраживања, циљеве и сврху истраживања у односу на напред наведено. Такође, кандидаткиња наводи и научне методе које ће се користити у истраживању, а које су пак одређене самом природом, циљевима истраживања и истраживачким питањима. У раду се употребљавају основне методе као што су преглед литературе, секундарна анализа података, а од инструмената користи се анкета. У уводном делу образложено је и узорковање испитаника као и ограничења истраживања. У уводном разматрању је дат и кратак опис структуре рада по поглављима.

У поглављима која следе представљен је теоријско-појмовни оквир истраживања, тако је у *Другом поглављу* дат преглед досадашњих научних сазнања о безбедности животне средине. Приказана је еволуција безбедности животне средине у оба правца, односно како се од наука о заштити животне средине дошло до безбедности животне средине, као и како се животна средина нашла у истраживачком пољу наука безбедности. При изучавању безбедности животне средине кандидаткиња је узела у обзир хронолошки и просторни распон промена у окружењу, како природном тако и друштвеном. Уколико се посматрају човекове активности према животној средини, некада су лов и риболов као и сеча шуме били основни услов за опстанак људских друштава, док данас уколико се прекомерно и илегално спроводе спадају већ под окриље еколошког криминалитета. У овом поглављу приказан је сам почетак продирања безбедности животне средине на међународну сцену и безбедносну агенду (кроз различите активности, публикације, конференције). Акцент је стављен на конференције које су од значаја за безбедност животне средине, јер није свака конференција о заштити животне средине уједно и са безбедносним питањима или питањима безбедности животне средине. Ово

поглавље уједно представља и могући теоријски оквир истраживања безбедности животне средине.

Треће поглавље се бави основним облицима угрожавања безбедности, као и угрожавањем безбедности животне средине. Такође, биће дефинисан појам угрожавања из аспекта наука о заштити животне средине, цивилне заштите и одбране као и из безбедносне перспективе.

У четвртој поглављу се прво дискутује о концепту и значењу еколошког криминалитета, затим о етиологији и феноменологији еколошког криминалитета и о његовом утицају на друштво. Дебате о еколошком криминалитету односе се на питања као што су: који су узроци еколошког криминалитета (етиолошка димензија), како се он испољава у стварном животу (феноменолошка димензија), како утиче на људе и околину (виктимолошка димензија), како се мери (криминална статистика), као и како се може спречити и санкционисати. У зависности од научних дисциплина које се баве животном средином (заштитом, унапређењем, деградацијом) користе се различити термини како би се описале претње повезане са еколошком штетом (зеленим криминалом, еколошким злочиним и сл.). За потребе ове дисертација као најсврхисходнији и најприкладнији термин коришћен је еколошки криминалитет како би се као један од бројних облика угрожавања безбедности животне средине анализирао. Стручњаци који истражују и баве се облицима угрожавања животне средине долазе из различитих области (географија, океанографија, хемија, генетика, биологија, ботаника, међународних односа, социологије, политичких наука, међународног права, безбедности, криминологије...) што није чудно јер с обзиром на врло широк фокус истраживања. Свака дисциплина посматра из своје перспективе наше природно и радом створено окружење, али је мултидисциплинаран приступ кључан за област животне средине. Колико су ова питања значајна за криминологију указује и то да се последњих година развила посебна грана криминологије тзв. „зелена криминологија” (*Green Criminology*), која за предмет проучавања управо има феномен еколошког криминалитета, услова и узрока који погодују његовом развоју, облика испољавања, те утицаја на људе и животну средину. Зелени криминолози истражују еколошки криминалитет на таква начин да идентификују еколошке штете које су кривичним законима експлицитно дефинисане као незаконите, као и штете које су технички законите, али свакако штете животној средини. Посматрајући однос еколошког криминалитета и безбедности животне средине, кандидаткиња наводи да еколошки криминалитет јесте облик угрожавања безбедности, али и изазов и ризик. Еколошки криминалитет штети природном окружењу и узрокује деградацију и уништавање животне средине.

Као посебно *пето поглавље* биће издвојена кривична дела против животне средине (еколошки криминалитет) на међународном нивоу јер немогуће је бавити се само еколошким криминалитетом унутар држава, једино на националном нивоу, а да се при том не укаже на његову проблематику на глобалном нивоу, у наставку овом поглављу разматрано је пет водећих области еколошког криминалитета на међународном нивоу: илегална трговина дивљом флором и фауном, нелегална трговина супстанцама које оштећују озонски омотач, нелегална трговина опасним отпадом, ЗН риболов и нелегална сеча и трговина дрветом. У погледу истраживања за ову дисертацију, дата кривична дела су послужила као увод за таква или пак слична у домаћем законодавству.

У шестом и седмом (емпиријском) делу дисертације предмет истраживања биће управо еколошка кривична дела садржана у XXIV глави Кривичног законика Републике Србије (2005), те обим и динамика тих кривичних дела у односу на број пријављених, оптужених и осуђених у периоду од 2006. до 2020. године. Узимајући у обзир да предмет истраживања дисертације није искључиво кривичноправна заштита животне средине, те искључиво бављење правом, у поглављу шест и седам кандидаткиња је сагледала еколошки криминалитет и његов утицај на безбедност животну средине. Приказала је правну регулативу заштите

животне средине у Републици Србији, а која је у вези са еколошким криминалитетом, пре свега Уставом загарантовано право на здраву животну средину, затим кривичноправну заштиту животне средине утемељене на Кривичном законикау Републике Србије (КЗ РС) као и другим законима а који имају као објекат заштите животну средину или неку од њених компоненти. Поглављем дисертације под редним бројем шест - Кривична дела против животне средине у Републици Србији – кандидаткиња је приказала обим и динамику еколошког криминалитета у Републици Србији у периоду од 2006. године до данас. Почетна година је 2006. година, а то је година ступања на снагу Кривичног законика Републике Србије, завршна година јесте 2020. јер су то последњи подаци који су у време израде дисертације били доступни и публиковани од стране Републичког завода за статистику Србије (годишњи билтени и саопштења). Кривична дела анализирана у овом поглављу су класификована, а затим је извршена секундарна анализа статистичких података у односу на поглавља и чланове КЗ РС о кривичним делима против животне средине нормираних у глави XXIV, односно од 260. до 277. члана. На овај начин кандидаткиња садржајно приказује који су то облици еколошког криминалитета присутни у Републици Србији, какав је њихов тренд у наведеном периоду као и колико је лица пријављено, оптужено и осуђено у односу на свако кривично дело у периоду од 15 година. Пре појединачне анализе, дала је збирни преглед 18 кривичних дела против животне средине. Кандидаткиња истиче да законодавство о заштити животне средине, пре свега кривично право поставља стандарде о томе шта људи и институције морају учинити како би контролисали и спречили угрожавање животне средине.

Други део емпиријског истраживања спроведеног за потребе ове дисертације кандидаткиња је приказао *седмим поглављем*. У оквиру њега дата је и презентацији резултата истраживања и дискусија. Анализирао је тип санкција изречених пунолетним грађанима за учињена кривична дела против животне средине, обим и динамику кривичних дела у односу на сва кривична дела као и за свако појединачно. Такође, у седмом поглављу дати су резултати истраживања а који се тичу ставова експерата у односу на безбедност животне средине и еколошки криминалитет у Републици Србији.

И на крају, у *закључку* је кандидаткиња синтетизовала најзначајнија запажања и препоруке о безбедности животне средине и еколошком криминалитету.

2.4. Резултати и научни допринос

Кандидаткиња је приликом израде ове дисертације користила најзначајнија теоријска сазнања и најрелевантнију литературу из ове области које су предмет истраживања дисертације. Њено истраживање је нужно мултидисциплинарно јер користи сазнања из различитих научних области (безбедности, науке о животној средини, права). Употреба ових дисциплина се јасно види кроз детаљну анализу свих поглавља у раду. Најзначајнији резултат ове дисертације је емпиријско истраживање којим је свеобухватно анализирано стање еколошког криминалитета у Републици Србији и његов утицај на безбедност животне средине. Многа питања и теме могу се истраживати користећи безбедност животне средине као оквир јер омогућава интердисциплинарно и мултидисциплинарно ангажовање по питању „промена” у животној. Комисија закључује да кандидаткиња успешно прати и анализира ове сложене феномене и даје значајан научни допринос у проширењу постојећих научних сазнања у овим релативно новим научним областима – безбедност животне средине и еколошки криминалитет. Теоријским сазнањима базираним на доступним домаћим и страним научним радовима заједно са емпиријским делом дисертације добили смо интегрисани увид како на безбедност животне средине тако и на еколошки криминалитет као облик њеног угрожавања. Резултати истраживања докторске дисертације кандидаткиње огледају се у одговорима на постављена истраживачка питања.

Комисија сматра да друштвени допринос овог истраживања је такође значајан јер је рад указао да иако је еколошки криминалитет препознат као облик угрожавања безбедности животне средине, у односу на број пријављених, оптужених и осуђених лица за поједина кривична дела, те реално стање у нашем окружењу када је у питању безбедност животне средине можемо увидети да еколошки криминалитет и не доприноси толико или је више вероватан разлог то што се незаконите радње не пријављују а затим се ни не процесуирају. Деградација, угрожавање и загађивање животне средине представља претњу безбедности наше земље и евидентно је да она јесте у порасту. Кандидаткиња је овим истраживањем отворила низ питања у вези еколошког криминалитета у Републици Србији, а која се тичу правне регулативе, субјеката који учествују у сузбијању еколошког криминалитета, (не)активности грађана и медија по питању истог, казни које су благе и у највећем броју случајева условне. Сprovedено научно истраживање и дате препоруке и праксе других земаља могу да послуже за реформу постојећег система борбе против еколошког криминалитета и очувања безбедности животне средине. Стога, комисија закључује да је употребна вредност овог истраживања, али и у даљим научним истраживањима (нпр. еколошки криминалитет и бели оковратници, безбедност животне средине у односу на свако дело еколошког криминалитета у Републици Србији) изузетно велика.

3. Закључак

Узевши у обзир све наведено, закључујемо да је кандидаткиња радећи на веома актуелној теми показала адекватно познавање релевантне литературе и висок степен разумевања предложеног проблема, као и да је успешно дала теоријски и практични допринос, Комисија једногласно даје позитивну оцену и констатује да докторска дисертација Јелене Ћесаревић под насловом „Еколошки криминалитет као облик угрожавања безбедности животне средине у Републици Србији” испуњава све предуслове за јавну одбрану, и предлаже Наставно-научном већу Факултета безбедности Универзитета у Београду да прихвати овај Реферат, именује истоветну комисију за одбрану и кандидаткињи одобри приступање јавној одбрани докторске дисертације.

У Београду, 08.06.2023. године

Чланови комисије:

др Јасмина Гачић, редовни професор,
Универзитет у Београду – Факултет безбедности

др Александра Илић, ванредни професор,
Универзитет у Београду – Факултет безбедности

др Дејан Радовић, доцент,
Универзитет у Београду – Факултет безбедности

др Миролуб Милинчић, редовни професор,
Универзитет у Београду – Географски факултет